

УДК (UDC) 94 (477.64) «2013.11.30/2014.02.23»
DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2024.4\(48\).763](https://doi.org/10.33782/eminak2024.4(48).763)

REVOLUTION OF DIGNITY IN ZAPORIZHZHIA REGION (NOVEMBER 2013 – FEBRUARY 2014)

*Galyna Turchenko*¹, *Sofia Totska*²

Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

¹ e-mail: galina_turchenko@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5020-6152>

² e-mail: fox1023456789@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8229-1360>

ABSTRACT

The purpose of the research paper is to characterize and analyze the events of the Revolution of Dignity that occurred in the territory of Zaporizhzhia oblast from November 2013 to February 2014.

The scientific novelty is in the fact that the work is the first attempt to study comprehensively the events of the Revolution of Dignity in the territory of Zaporizhzhia oblast (November 2013 – February 2014). When preparing the paper, materials from interviews with participants of the Revolution of Dignity were used, and the events of Euromaidan and Antymaidan in the largest cities and towns of Zaporizhzhia oblast were analyzed: Zaporizhzhia, Polohy, Berdiansk, Melitopol, Enerhodar, and Vasylivka.

Conclusions. It has been found in the study that the events of the Revolution of Dignity covered the territory of Zaporizhzhia oblast from November 2013 to February 2014. The participation of residents of Zaporizhzhia oblast in the Revolution of Dignity was significant. The population of Zaporizhzhia, Polohy, Berdiansk, Melitopol, Vasylivka, and Enerhodar actively joined rallies, actions, and protests, expressing their dissatisfaction with the political situation in the country and demanding democratic changes. The number of participants in rallies in different cities and towns of the oblast ranged from 50 to 5,000 protesters.

The Antymaidan movement was opposed to Euromaidan. Most demonstrations were small in number, and mainly occurred near the monuments to V. Lenin from November 2013 to February 2014. Pro-Russian forces popularized the ideas and slogans of the ‘Russian World’ and ‘Russia – the single homeland of all Slavic peoples’. Calls were spread to Russia to ‘become the guarantor of stability in Ukraine’ and ‘cleanse the city of Banderites’.

In general, three stages of the Revolution of Dignity in Zaporizhzhia oblast can be distinguished: *Stage 1* (November 2013) was characterized by small-scale demonstrations of the cities and towns of Zaporizhzhia oblast population in support of the association with the EU; during November 2013, the formation of opposing sides of pro-European and pro-Russian forces in the region took place; on the social networks Vkontakte and Facebook the population of Zaporizhzhia, Berdiansk, Polohy, and Vasylivka spread information about the first pro-European meetings; *Stage 2* (December 2013 – January 2014) – protest rallies were held against the crackdown of Kyiv Maidan; in Zaporizhzhia, Berdiansk, Polohy, and Melitopol, Euromaidan forces were concentrated around the desire for a pro-European future and opposition to the Antymaidan; *Stage 3* (February 2014) – victory of Euromaidan forces and defeat of pro-Russian political elites, titushky, and militia in Zaporizhzhia oblast.

Keywords: Revolution of Dignity, Euromaidan, Antymaidan, protests, rallies, Zaporizhzhia oblast

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ НА ЗАПОРІЖЖІ (ЛИСТОПАД 2013 – ЛЮТИЙ 2014 РР.)

Галина Турченко¹, Софія Тоцька²

Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

¹ e-mail: galina_turchenko@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5020-6152>

² e-mail: fox1023456789@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8229-1360>

АНОТАЦІЯ

Метою статті є характеристика й аналіз подій Революції Гідності, що відбулися на території Запорізької області протягом листопада 2013 – лютого 2014 рр.

Наукова новизна полягає у тому, що в роботі вперше зроблено спробу комплексного дослідження подій Революції Гідності на території Запорізької області (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). При підготовці статті використано матеріали інтерв'ювання учасників Революції Гідності, проаналізовано події Євромайдану та Антимайдану у найбільших містах Запорізької області: Запоріжжя, Пологи, Бердянськ, Мелітополь, Енергодар, Василівка.

Висновки. У ході дослідження встановлено, що події Революції Гідності охопили територію Запорізької області протягом листопада 2013 – лютого 2014 рр. Участь мешканців Запорізької області у Революції Гідності була значною. Населення Запоріжжя, Поліг, Бердянська, Мелітополя, Василівки, Енергодару активно приєднувалося до мітингів, акцій і протестів, виражаючи своє незадоволення політичною ситуацією в країні та вимагаючи демократичних змін. Численність учасників мітингів у різних містах області варіювалася від 50 осіб до 5 000 мітингарів.

На противагу Євромайдану виступав Антимайдан. Здебільшого, виступи були малочисельними й у більшості випадків відбувалися біля пам'ятників В. Леніну протягом листопада 2013 – лютого 2014 рр. Проросійськими силами висувалися ідеї та гасла «Русского мира» та «Росії – єдиної батьківщини всіх слов'янських народів». Поширювалися заклики до Росії «стати гарантом стабільності в Україні» й «очистити місто від бандерівців».

Загалом, можна виділити 3 етапи Революції Гідності у Запорізькій області: 1 етап (листопад 2013 р.) – характеризується малочисельними виступами населення міст Запорізької області щодо підтримки асоціації з ЄС, протягом листопада 2013 р. відбувається формування протилежних сторін проєвропейських і проросійських сил у регіоні; в соціальних мережах «Вконтакті» та «Фейсбук» населення м. Запоріжжя, Бердянську, Поліг, Василівки поширює інформацію про перші проєвропейські збори; 2 етап (грудень 2013 – січень 2014 рр.) – проходять мітинги протесту проти розгону київського Майдану; у Запоріжжі, Бердянську, Пологах, Мелітополі відбувається концентрація сил Євромайдану навколо прагнення проєвропейського майбутнього та протистояння Антимайдану; 3 етап (лютий 2014 р.) – перемога сил Євромайдану та поразка проросійськи налаштованих політичних еліт, тітушок, міліції у Запорізькій області.

Ключові слова: Революція Гідності, Євромайдан, Антимайдан, протести, мітинги, Запорізька область

Вступ

Протягом листопада 2013 – лютого 2014 рр. Україну сколихнули події, що увійшли до історії як Революція Гідності. Українське суспільство продемонструвало прагнення до захисту своїх прав, свобод і гідності, а також

бажання досягти демократичних перетворень і забезпечити економічну та політичну цілісність держави.

Дослідження подій Революції Гідності у Запорізькій області є надзвичайно важливим для розуміння того, як на регіональному рівні відбувалася боротьба проти режиму Віктора Януковича та за інтеграцію України з Європейським Союзом. Маємо охарактеризувати особливості перебігу подій Революції Гідності у Запорізькій області, визначити її вплив на загальноукраїнські події.

Актуальність досліджуваної теми полягає в розумінні та сприйнятті важливості спільної боротьби українців проти режиму В. Януковича за вступ до ЄС. Під час Революції Гідності українське суспільство продемонструвало високий рівень єдності та рішучості у відстоюванні своїх прав та європейського майбутнього.

Це дослідження дозволить глибше зрозуміти, як згуртованість і патріотизм мешканців різних регіонів, зокрема Запорізької області, вплинули на хід Революції Гідності та сприяли демократичним змінам у країні. Важливо зафіксувати цей досвід, допоки пам'ять учасників залишається свіжою та не зазнала значних змін під впливом наступних подій і життєвих обставин.

Таким чином, важливість дослідження Революції Гідності у Запорізькій області є не лише історично важливим, але й актуальним для сучасного українського суспільства, яке продовжує виборювати, відвойовувати та будувати своє демократичне майбутнє в європейській спільноті.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

На сьогодні існує небагато наукових публікацій, присвячених дослідженню перебігу подій, що увійшли в історію як Революція Гідності, на регіональному рівні. Висвітлення подій Революції Гідності у Запорізькій області ще не стало предметом окремого наукового дослідження. Це створює наукову прогалину, яку необхідно заповнити для повного розуміння регіональної специфіки цих історичних подій.

Проте, є кілька наукових доробків, що ретранслюють всеукраїнський характер зазначених явищ. Серед робіт, присвячених загальноукраїнській тематиці слід виділити праці Ю. Шведа¹, А. Колодій², А. Киридон³. У публікаціях Г. Турченко та Ф. Турченко⁴, Тімоті Снайдера⁵, Б. Глотова та Н. Сидоренко⁶ розглянуто особливості протидії української нації проросійській політиці В. Януковича, пояснено суть Революції Гідності, висвітлено причини, наслідки, простежено характер революції. Закцентовано увагу на історичних передумовах появи 1764 р. російського імперською проекту «Новоросія» та новітньої російсько-української війни.

¹ Шведа Ю. Революція Гідності у контексті загальної теорії соціальних революцій. *Zaxid.Net*. 2014, 26 січня. URL: <https://bit.ly/40nPkAG>

² Колодій А. Феномен Майдану в контексті пошуку моделі врядування в Україні. Київ: Стило, 2014. 244 с.

³ Киридон А. Євромайдан / Революція Гідності: причини, характер, основні етапи. *Історична пам'ять*. 2015. Вип. 33. С. 17-32.

⁴ Турченко Г., Турченко Ф. Проект «Новоросія»: 1764-2014. Ювілей на крові. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. 158 с.

⁵ Снайдер Т. Українська історія, російська політика, європейське майбутнє. Київ: Дух і літера, 2014. 200 с.

⁶ Гловач Б., Сидоренко Н. Реформування системи організації державної влади в умовах глибокої політичної кризи. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 2. С. 3-12.

У статті Г. Турченко та С. Тоцької⁷ схарактеризовано події Революції Гідності у місті Запоріжжя (листопад 2013 – початок лютого 2014 рр.). Авторами встановлено хронологічну послідовність акцій протесту у Запоріжжі, які розглядаються як складова загальнонаціонального руху. В іншій роботі цих авторів⁸ досліджено події Революції Гідності у Бердянську Запорізької області в листопаді 2013 – лютому 2014 рр. Визначено три етапи Революції Гідності у м. Бердянськ протягом листопада 2013 – лютого 2014 рр.: 1 етап (листопад – грудень 2013 р.); 2 етап (січень 2014 р.); 3 етап (лютий 2014 р.). Визначено специфіку перебігу подій Революції Гідності на території Бердянська (листопад 2013 – лютий 2014 рр.)

Джерельна база дослідження представлена фото та кінодокументами проведення мітингів та автопробігів у містах Запорізької області – Запоріжжя, Мелітополь, Пологи, Бердянськ, Енергодар, Василівка. Використано матеріали авторського інтерв'ювання учасників подій Революції Гідності на території Запорізької області й опитування прихильників і противників Майдану.

Для більш детального розуміння проблеми досліджено та проаналізовано нормативні документи («Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони»; «Закон про імплементацію угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони»; Розпорядження № 905-р «Питання укладання угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони»).

Використано матеріали місцевої та центральної періодичної преси, які дозволяють зрозуміти специфіку Революції Гідності на території Запорізької області (листопад 2013 – квітень 2014 рр.).

Отже, можна констатувати, що перебіг та аналіз подій Революції Гідності у Запорізькій області протягом листопада 2013 – лютого 2014 рр. залишається малодослідженою темою і потребує дослідницької уваги.

ЄВРОМАЙДАН НА ЗАПОРІЖЖІ (ЛИСТОПАД 2013 Р.)

Євромайдан і Революція Гідності стали потужними викликами для європейської спільноти й України загалом. З 1991 р. Україна вимушена боротися та доводити своє право на членство в Європейському Союзі. Вже навесні 2007 р. розпочалися переговори про підготовку тексту «Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом». У березні 2012 р. Угоду про асоціацію було парафровано у Брюсселі. Офіційне підписання її тексту призначено на 28 листопада 2013 р. у столиці Литви Вільнюсі, проте було провалено проросійськи налаштованими В. Януковичем та урядом М. Азарова. Саме ці події стали рушійними для початку Євромайдану (мирних акцій протесту), а потім Революції Гідності⁹.

⁷ Турченко Г., Тоцька С. Революція Гідності в Запоріжжі: хроніка подій (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. № 57. С. 139-147.

⁸ Турченко Г., Тоцька С. Революція Гідності у м. Бердянськ Запорізької області (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2024. Том 35 (74), № 1. С. 99-104.

⁹ Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія Росії проти України: наук.-метод. матер. / За заг. ред. П. Полянського. Київ: Університет ім. Б. Грінченка, 2015. 36 с.

Після відмови від проєвропейського майбутнього для України В. Янукович і голова уряду М. Азаров втратили владу в Україні. У 2014 р. тодішній прем'єр-міністр України А. Яценюк підписав політичну частину Угоди про асоціацію України та ЄС, а П. Порошенко узгодив економічну частину. У 2019 р. завдяки зміні Конституції України було закріплено стратегічно важливий курс щодо набуття Україною членства в ЄС. В умовах активної фази російсько-української війни у червні 2022 р. Україна стала кандидатом на членство в ЄС¹⁰.

Революція Гідності поширилася і на Запорізьку область. Перший мітинг у м. Запоріжжя відбувся 24 листопада 2013 р. на площі перед Запорізькою обласною державною адміністрацією (ЗОДА). Участь приймали громадські активісти, молодь, студенти, літні люди та представники політичних партій. Усього близько тисячі осіб. Протестуючі скандували: «Європейський вибір – єдино правильний для України!». Мітингуючі були незадоволені українськими реаліями, насамперед, низьким рівнем життя та корупцією. Прихильники проєвропейського спрямування України створили бланки з підписами «Так-Yes». Усі учасники акції мали надію, що угода з ЄС буде підтримана. Учасники мітингу намалювали під вікнами ЗОДА прапор Європи. В цей час на території найбільших міст Запорізької області відбувалося лише мовчазне усвідомлення та спостереження за подіями, що відбувалися на Майдані Незалежності в Києві та обласному центрі. Мітингів, протестів чи зборів не відбувалося¹¹.

Мешканці Запоріжжя, що не хотіли співпраці з Митним Союзом і домінування Російської Федерації над Україною, вже 27, 29 та 30 листопада продовжують зібрання. Чисельність Євромайдану щодня зростала та становила близько 2-3 тисяч. Долучалися представники громадського об'єднання «Європейська молодь України» та під час засідання сесії в Запорізькій міській раді, 30 листопада 2013 р., розгорнули прапор ЄС. Протягом останніх днів листопада 2013 р. на запорізькому Євромайдані відбувалися прямі включення зі Львова та Донецька. До акції долучився громадський рух «Запоріжжя проти беспредела»¹².

І. Лех, учасниця й організаторка громадського руху «Запоріжжя проти беспредела», ввечері, 30 листопада 2013 р., написала у «Фейсбуці» наступне: «Сьогоднішня акція зібрала рекордну кількість містян, якщо не брати до уваги часів Помаранчевої революції. Мітинг вже йшов, а люди все підходили... І неважливо скільки їх було – важливо, що люди прийшли добровільно і безкоштовно. Вірніше важливо, що прийшли... Багато – я чула – вітали один одного зі святом, говорили про те, як набридло жити в місті "страху"»¹³.

На противагу запорізькому Євромайдану одразу ж було створено Антимайдан, який підтримував проросійський курс України та виступав проти євроінтеграції. Антимайданівці активно організовували мітинги й інші заходи, щоб протистояти євроінтеграційним прагненням і підтримувати політику тодішнього президента Віктора Януковича. Так, 27 листопада 2013 р. в Запоріжжі відбувся мітинг на

¹⁰ Ibid.

¹¹ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Ю. Кірово-Кривенко, 1989 р.н., м. Запоріжжя. 25.02.2019 р.

¹² Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Я. Ярославським, 1995 р.н., м. Запоріжжя. 25.02.2019 р.

¹³ Лех І. Історія запорізького майдану. Блог І. Лех. URL: <http://irinaleh.com.ua/istoriya-zaporozhskogo-maydana-zaporozhskiy-evromaydan>

підтримку проросійського курсу України ініційований Комуністичною партією Запоріжжя. Учасники Антимайдану виступали проти вступу України до Європейського Союзу, аргументуючи це необхідністю збереження економічних і культурних зв'язків з Росією¹⁴.

У другій половині листопада 2013 р. студенти та викладачі Бердянського державного педагогічного університету починають активно реагувати на події київського Майдану. У соціальних мережах «Вконтакті» та «Фейсбук» створюються групи, де закликали населення Бердянська до протестів і підтримки курсу України до проєвропейського майбутнього. Ці соціальні мережі стали своєрідними платформами для обміну інформацією, організації протестів і координації дій активістів. 28 листопада 2013 р. у Бердянську вперше відбулися збори Євромайдану¹⁵. На головну площу міста поблизу міської ради мітингувальники вийшли з прапорами України та ЄС, тримали плакати з написами «Бердянськ – до Європи», «Схід і Захід разом». Ця акція стала проявом підтримки загальноукраїнського протестного руху та європейського вектора розвитку країни та Бердянська зокрема. На мітинг долучилося 200 осіб, серед яких були студенти, пенсіонери, співробітники виконкому, журналісти, приватні підприємці. На нашу думку, участь різних соціальних груп свідчить про широку підтримку європейського курсу та неприйняття політики В. Януковича. Місцеві активісти відігравали ключову роль у зборах населення та проведенні проєвропейських акцій протесту. Студенти та викладачі Бердянського державного педагогічного університету стали одними з основних організаторів протестів, використовуючи соціальні мережі для координації дій і поширення інформації¹⁶.

У цей час, протягом 2013-2014 рр. м. Василівку прикрашали провладні білборди, а місцеві мешканці боялися протестувати та висловлювати свою позицію. А можливо просто не хотіли... Єдиним проявом проєвропейських протестів було псування у нічний час провладної агітаційної літератури. Мешканці Василівки активно переписувалися у соціальних мережах Фейсбук і ВКонтакті, писали коментарі щодо революційних подій, які відбувалися на майданах у Києві та Запоріжжі¹⁷.

У м. Енергодар протягом 2013-2014 рр. більшість політичної еліти становили регіонали. Відповідно населення здебільшого підтримувало останніх. Протягом листопада 2013 – лютого 2014 рр. більшість депутатів міськради Енергодару виступали за силовий розгін Майдану у Києві, підтримували вбивства Євромайданівців¹⁸.

Отже, перший етап Революції Гідності, листопад 2013 р., характеризується початком протестних акцій, які були викликані рішенням уряду України призупинити підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Це рішення стало несподіваним для багатьох громадян, які сподівалися на європейську інтеграцію України. На фоні подій Євромайдану в Києві відбуваються початкові

¹⁴ Майдан від першої особи. 45 історій Революції гідності: [антологія / упоряд. Т. Ковтунович, Т. Привалко]. Київ: Український інститут національної пам'яті, 2015. С. 249.

¹⁵ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Бердянськ В. Константіною, 1975 р.н., м. Бердянськ. 06.03.2024 р.

¹⁶ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Бердянськ А. Омельченко, 1970 р.н., м. Бердянськ. 29.10.2021 р.

¹⁷ Майдан від першої особи... С. 249-250.

¹⁸ Ibidem.

зрушення у більшості міст України, у тому числі й у м. Запоріжжя. За прикладом Києва, у Запоріжжі й області першими, хто долучився до Євромайдану, були студенти та молодь, далі доєдналися підприємці, громадські діячі й інші.

У листопаді 2013 р. в Запорізькій області відбулися малочисельні мітинги на підтримку євроінтеграції. Ці акції стали першими проявами невдоволення серед населення регіону, що поступово призвело до формування протидіючих таборів: одні підтримували європейський вектор розвитку, інші схилилися до проросійської позиції.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ НА ЗАПОРІЖЖІ (ГРУДЕНЬ 2013 – СІЧЕНЬ 2014 РР.)

Події грудня 2013 – січня 2014 рр. у Запоріжжі були масштабними. «Протягом грудня 2014 р. відбувалися збори майже кожного дня біля Запорізької міської ради й обласної адміністрації. Мітингувальники намагалися протистояти проросійськи налаштованій місцевій та обласній владі й вимагали, щоб О. Сін, О. Пеклушенко, О. Межейко, В. Серба й інші посадовці-регіонали не очолювали область і місто. Через те, що О. Пеклушенко побоювався вийти до населення, 4 грудня 2013 р., заступник голови Запорізької облдержадміністрації Ю. Пелих зачитав звернення від О. Пеклушенка до учасників запорізького Майдану. У зверненні очільника ЗОДА йшла мова про врегулювання ситуації на запорізькому Майдані та недопущення кровопролиття. О. Пеклушенко закликав протестуючих розійтися та завершити Майдан. Протестувальники пропозицію губернатора відкинули та прикрашали ялинки іграшками, що позначали політиків-регіоналів. Було почато автопробіги щодо підтримки Євромайдану», – згадував учасник Євромайдану В. Лінніков¹⁹.

У цей час, протягом грудня 2014 р. у Бердянську події почали розгортатися з новою силою. Мітинги стали масштабнішими, орієнтовна чисельність яких становила 200 осіб. На противагу Євромайданівцям вийшли Антимайданівці та намагалися протистояти Євромайдану. 2 і 3 грудня 2013 р. біля міської ради Бердянська проходили проєвропейські мітинги. Євромайданівці намагалися зустрітися та поговорити з діючими на той час політиками, зокрема мером міста Л. Бакаєм. На мітингах мітингувальники скандували наступні лозунги: «З Україною в серці!», «Україна понад усе», «Москва! Геть руки від України». Під час протестів деякі перехожі виголосили щодо Євромайданівців непристойні слова й ображали їх. Говорили, що проєвропейськи налаштоване населення Бердянська є фашистами, нацистами, сатаністами, повіями²⁰.

4 грудня 2013 р. біля офісу Партії регіонів у Бердянську зібралися молоді люди, які були одягнуті у спортивні форми. Ця активність була спостережена за керівництва О. Пономарьова, керівника бердянської Партії регіонів. Ймовірно, ці поїздки були спрямовані до Києва²¹.

У місті Пологи з грудня 2013 р. на підприємствах та установах відбувалися

¹⁹ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Лінніковим, 1972 р.н., м. Запоріжжя. 01.03.2019 р.

²⁰ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Бердянськ Л. Подколзіним, 1964 р.н., м. Бердянськ. 24.10.2021 р.

²¹ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Бердянськ В. Константіновою, 1975 р.н., м. Бердянськ. 06.03.2024 р.

збори щодо ситуації в державі. Більшість працівників бюджетоутворюючих підприємств міста: ПрАт «Пологівський олійноекстраційний завод», «Пологівського локомотивного депо», «Пологівського вагонного депо», ЗАТ «Мінерал», СП «Дніпрокераміка», ПХЗ «Коагулянт» виступали за мирне врегулювання конфлікту та недопущення жорстоких дій з боку влади до мітингуючих. Часто працівники бюджетних установ відправляли листи до тодішнього президента України В. Януковича з проханням вирішення ситуації на Майдані мирним шляхом і припинення розгону мітингувальників²².

Протягом грудня 2013 р. – лютого 2014 р. місцева телекомпанія Бердянська «Південь» активно популяризувала події, що стосувалися Антимайдану. Вони висвітлювали всі основні моменти Антимайдану та робили їх доступними для глядачів²³.

9 грудня 2013 р. у Мелітополі відбувся значний мітинг на підтримку Євромайдану, який зібрав близько 400 людей з Мелітопольського, Акимівського, Михайлівського та Приазовського районів. Цей мітинг був спрямований проти режиму Віктора Януковича та мав на меті висловити невдоволення з кривавими діями проросійських політиків. На мітингу пропагували гасло: «Навіть собаки втомилися від “смотрящих”». Вважаємо, що це гасло відображало загальне розчарування та втому населення від корумпованих чиновників і політичних наглядців, які контролювали різні сфери життя у регіонах²⁴.

10 грудня 2013 р. представники бердянської Партії регіонів вирушили до Києва на Майдан Незалежності для того, щоб представляти інтереси бердянського Антимайдану. Під час перебування біля Кабінету Міністрів вони танцювали під російськомовні пісні, виражаючи свою підтримку Антимайдану²⁵.

У Бердянську, 15 грудня 2013 р., євромайданівці зібралися біля входу до міськвиконкому, скандуючи гасло «Разом нас багато – нас не подолати!». Ця акція стала черговим виявом підтримки загальноукраїнського протестного руху та європейського вектора розвитку країни. У цей же час антимайданівці розташувалися поблизу пам'ятника В. Леніну. Вони намагалися зняти прапор України з головного флагштоку міста, протестуючи та розмахуючи російськими прапорами. Антимайданівці були готові до штурму колони євромайданівців і, за потреби, міської ради. Ці дії показували проросійську позицію та бажання зірвати проєвропейські акції. Протистояння між євромайданівцями й антимайданівцями відображало глибокий розкол у суспільстві щодо напрямку розвитку України. Євромайданівці активно боролися за європейський курс і демократичні цінності, тоді як антимайданівці підтримували проросійський вектор і режим Віктора Януковича²⁶.

Водночас на початку грудня 2013 р. у Мелітополі ситуація складалася дещо

²² Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Пологи П. Бабічем. м. Пологи. 20.09.2021 р.

²³ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Бердянськ А. Омельченко, 1970 р.н., м. Бердянськ. 29.10.2021 р.

²⁴ Савенко Д. Євромайдан у Мелітополі. За відставку Януковича проголосували одногосно, навіть собаки втомилися від «смотрящих». *Наш Город плюс*. 2013, 9 грудня. С. 2-3.

²⁵ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Бердянськ А. Вербицьким, 1986 р.н., м. Бердянськ. 27.10.2021 р.

²⁶ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Бердянськ А. Омельченко, 1970 р.н., м. Бердянськ. 29.10.2021 р.

інакше. На виконкомі Мелітополя з'явився прапор Росії, що викликало хвилю обурення серед місцевого населення, яке підтримувало європейський вектор розвитку України. Місцеві активісти почали організовувати акції протесту, щоб протидіяти проросійським настроям і підтримати Євромайдан. Як свідчать очевидці, вже тоді було зрозуміло, що ситуація загострюється і необхідно активно виходити на вулиці, щоб захистити українську незалежність та європейський курс²⁷.

Євромайданівські виступи у Мелітополі не були настільки поширеними, як в інших містах України, але мали своє значення у контексті загальноукраїнського протестного руху. Хоча кількість учасників була відносно невеликою, їхня активність і позиція відображали прагнення частини місцевого населення до європейської інтеграції та демократичних змін. 3 грудня 2013 р. у Мелітополі проведено акцію під назвою «Євромайдан-2013». На протест вийшли близько 200 осіб, які пропагували ідеї Євромайдану та висловлювали підтримку курсу України та Європейського Союзу. Учасники мітингу проводили паралелі між Помаранчевою революцією 2004 р. і тодішнім Євромайданом, наголошуючи на схожості боротьби за демократичні цінності, свободу та правовий порядок²⁸.

У Запоріжжі активісти, що підтримували Митний Союз з Росією, організували провладний мітинг біля приміщення ЗОДА 17 грудня 2013 р. Ця акція відбувалася за участю працівників бюджетної сфери та підприємств, які очолювалися представниками Партії регіонів і Комуністичної партії України. За свідченнями очевидців, на вокзалі Запоріжжя-1 було помічено додатковий потяг № 572, який відправився до Києва для участі у мітингу Антимайдану 13 грудня 2013 р.²⁹

У цей час майданівці намагалися креативно заохочувати населення Запоріжжя до мирних виступів на підтримку Євроінтеграції. Таким чином, 17 грудня 2013 р. відбувається старт майданівської акції «Бери диван і на Майдан». Організатори запорізького Майдану почали організовувати теплі обіди та пункти обігріву на площі біля ЗОДА. Одна з учасниць тодішнього запорізького майдану Ю. Кривенко зазначала: «Зима була дуже холодною і важко було зібрати людей і ми, як молодь, намагалися проводити все креативно. Приносили диван на Майдан і таким чином спонукали молодь не сидіти на диванах. У нас був лозунг: "Бери диван і на Майдан!". Ми шукали, де можна придбати диван і хто його вивезе. Потім ховали його в наметі»³⁰.

Грудневі події ознаменувалися чіткою проєвропейською позицією Запоріжжя, адже виступів Антимайдану ще не простежувалося, все більшої охопності набував Євромайдан і населення активно долучалося до мітингів.

22 грудня 2013 р. євромайданівці у Мелітополі провели референдум за відставку тодішнього Президента України В. Януковича. Мітингувальники дійшли одноголосного рішення – 395 голосів мелітопольці віддали за відставку Гаранта Конституції. Ця подія стала важливим етапом у протестному русі, демонструючи рішучість місцевого населення у прагненні до змін³¹.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Майдан від першої особи... С. 251.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Я. Ярославським, 1995 р.н., м. Запоріжжя. 25.02.2019 р.

³¹ Майдан від першої особи... С. 249.

23 грудня 2013 р. відбулася 43-а сесія міської ради Бердянська, на якій влада намагалася примирити дві сторони – Євромайдан та Антимайдан – з метою запобігання кровопролиття. Під час цієї сесії Антимайданівці проводили мітинг біля міськвиконкому на підтримку Митного союзу. Проте, сесія ради закликала призупинити мітинг на підтримку колишнього президента В.Януковича. Після цього зайнялися відкриттям ялинки, яку антимайданівці прикрашали георгіївськими стрічками³².

Протягом січня 2014 р. у місті Пологи відбуваються перші масштабні, як для двадцятитисячного містечка, мітинги. Населення починає активно протистояти проросійські політиці та відстоювати проєвропейське майбутнє. Одним з організаторів пологівського Євромайдану, П. Бабічем, було поширено інформацію про збори на центральній площі Поліг у мережі Facebook³³. На початку січня 2014 р. зібралося населення Поліг, щоб засудити криваву політику тодішнього президента В.Януковича. Скандували проєвропейські лозунги: «Слава Україні!», «Україна Єдина», «Пологи – за мир та єдність», «Слава Україні – Героям Слава!», «Герої не вмирають». Протягом січня 2014 р. пологівці намагаються активно обговорювати криваві події на Майдані Незалежності у Києві, засуджуючи звірства проросійської влади³⁴.

7 січня 2014 р. у Мелітополі відбулася всеукраїнська акція «Україна – це я», організована місцевими активістами з метою консолідації нації навколо ідеї захисту кордонів України. Учасники акції скандували патріотичні гасла, такі як «Слава Україні!» та «Україна понад усе!», що підкреслювало їхню готовність до об'єднання у боротьбі за національні інтереси. На мітинг зібралося близько 350 осіб, які несли державні стяги України. Учасники акції також збирали теплі речі та кошти для підтримки протестувальників на київському Майдані³⁵.

9 січня 2014 р. біля мерії у Бердянську відбулися чергові збори Антимайдану. Мітингуючі висловлювали своє неприйняття проєвропейських сил і прихильників Євромайдану, звинувачуючи євромайданівців у тому, що вони «на коліна поставили синів і дочок України». Антимайданівці стверджували, що лише Росія може дати захист і схованку, щоб «далі їх не гнобили». Один із антимайданівців заявив місцевій пресі: «У Бердянську більшість росіяни, що ви від нас хочете!?». Під час мітингу представники Антимайдану мали георгіївські стрічки та червоні прапори часів Радянського Союзу, що символізували їхню проросійську позицію та підтримку радянської символіки³⁶.

Наступні збори мешканців Поліг відбулися 10 січня 2014 р. До акції доєдналося населення, що в грудні 2014 р. спостерігало за ситуацією у Києві та намагалася говорити за допомогою написання листів тодішньому президенту-злодію. Отже, окрім приватних підприємців до Євромайдану у Пологах доєдналися працівники бюджетних організацій (лікарні, школи і т.п.), бюджетоутворюючих підприємств

³² Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Бердянськ В. Константіновою, 1975 р.н., м. Бердянськ. 06.03.2024 р.

³³ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Пологи О. Коломойцем. м. Пологи. 11.11.2021 р.

³⁴ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Пологи А. Сарішвілі. м. Пологи. 06.10.2021 р.

³⁵ Майдан від першої особи... С. 252.

³⁶ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Бердянськ А. Омельченко, 1970 р.н., м. Бердянськ. 29.10.2021 р.

міста (ПрАт «Пологівський олійноекстраційний завод», «Пологівського локомотивного депо», «Пологівського вагонного депо», ЗАТ «Мінерал», СП «Дніпрокераміка», ПХЗ «Коагулянт»), пересічні пологівці. Учасники скандували: «Слава Україні – Героям Слава!», «Герої не вмирають», несли синьо-жовті стяги, маленькі прапорці, плакати з написами: «Ми за мир», «Слава Україні!», «Україна Єдина», «Пологи – за мир та єдність»³⁷.

Січень 2014 р. для Запоріжжя став місяцем боротьби, протистояння та жаху. Мітинги та протести проти проросійського майбутнього міста, області та держави не припинялися. Запоріжці одразу ж починають реагувати на диктаторські закони від 16 січня 2014 р. Таким чином, мітинг проти диктаторських законів відбувся у Запоріжжі наступного дня, 17 січня 2014 р. Запоріжці почали бойкотувати власність, що належала регіоналам. На мітингу 19 січня 2014 р. на знак протесту одягали на голови будівельні каски, друшляки, каструлі, а обличчя закривали пов'язками з написом «цензура»³⁸.

19 січня 2014 р. жителі Бердянська відреагували на так звані «диктаторські закони» від 16 січня, які значно обмежували громадянські свободи та права. Мітингуючи роздавали листівки з написами «Україна у нас єдина», виражаючи таким чином своє незадоволення та протест проти нових законодавчих ініціатив. Один із організаторів Євромайдану, О. Сухомлинов, виготовив плакат із написом: «У країні диктатура», що підкреслювало настрої протестувальників щодо авторитарних дій влади. 22 січня 2014 р., в День Соборності України, вулицями Бердянська пройшов Автомайдан. Участь брали близько 10 машин зі стягами Європейського Союзу та України. Гаслом Автомайдану було «Український вибір», що символізувало підтримку європейського курсу та демократичних цінностей. Того ж дня близько 20 людей зібралися біля міськвиконкому з прапорами України та ЄС, демонструючи свою рішучість у боротьбі за демократичне майбутнє країни³⁹.

Апогеєм запорізької Революції Гідності став розгін 26 січня 2014 р. Євромайдану силами беркуту, міліції, тітушок та Антимайдану біля ЗОДА. Того дня мітинг Євромайдану тривав майже цілий день, насамкінець відбулося масове побиття та затримання протестувальників-євромайданівців. Зі слів очевидців тих подій, площу імені Героїв Небесної Сотні, що перед ЗОДА, попередньо навмисно залили водою, щоб утворилася суцільна ковзанка. Тому протестуючі зібралися з кийками, лопатами, щоб розчистити місце для мітингу. Були присутні козаки та люди з великими георгіївськими стрічками-прапорами, які заблокували вхід до ЗОДА⁴⁰.

Після варварського розгону було призупинено рух проспектом Соборним і зірвано трамвайні лінії, частина євромайданівців змушена була переховуватися або тікати до західних областей України, адже існувала загроза життю. «Після розгону люди почали ховатися від тітушок у під'їздах будинків. Намагалися

³⁷ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Пологи Р. Сорокою. м. Пологи. 23.10.2021 р.

³⁸ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя А. Рибальченко. 1989 р.н., м. Запоріжжя. 22.09.2019 р.

³⁹ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Бердянськ А. Омельченко, 1970 р.н., м. Бердянськ. 29.10.2021 р.

⁴⁰ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Лінніковим, 1972 р.н., м. Запоріжжя. 01.03.2019 р.

викликати таксі, але це було марно. Потім співробітники таксі повідомили, що вони мали би відвозити людей до райвідділу», – згадує один з учасників Євромайдану, професор Федір Турченко⁴¹.

Під час розгону запорізького Майдану, в ніч з 26 на 27 січня 2014 р., силові структури міста й області затримали близько 50 учасників запорізького Євромайдану, більше сотні людей зазнали травм⁴². З січня 2014 р. почало боротися за проєвропейський курс України населення Енергодару. 26 січня 2014 р. під час розгону запорізького Майдану, до будівлі ЗОДА було привезено представників тітушок з Енергодару, які до євромайданівців ставилися досить агресивно⁴³.

Наступного дня, 27 січня 2014 р. В.Серба заявив, що розгону Майдану в Запоріжжі не було, а люди розбіглися самі, побачивши представників силових служб: «Майдан порожній, тому що туди вийшли співробітники міліції і всі розбіглися. На них навіть ніхто не кричав. Постукали щитами і вийшли до них. І вони розбіглися в різні боки. Взагалі жодного конфлікту. Там зараз комунальники працюють, прибирають», – заявив Серба 27 січня 2014 року⁴⁴.

Очевидець розгону запорізького Євромайдану, журналіст Ю.Гудименко на своїй сторінці у Facebook повідомляв наступне: «Кількість міліції під ОДА – близько 500 осіб. Будівля оточена міліцією зі щитами, у повному обмундируванні. Напруга дика. Коли люди підходять ближче до оточення, силовики піднімають щити, тримають наготові кийки та газові балончики». 27 січня 2014 р. відбулося одночасне зібрання перед Запорізькою обласною державною адміністрацією (ЗОДА) прихильників Майдану та Антимайдану. Протестувальники були розділені міліцейськими кордонами. Під час зібрання перед протестуючими виступив один з організаторів Антимайдану та очільник козацької організації «Січ» – О. Патаман. Він звернувся до прихильників Антимайдану з пропозицією створити у Запоріжжі народне ополчення, яке, ймовірно, мало на меті захищати їхні (проросійські) погляди та інтереси. Вважаємо, що зібрання перед ЗОДА відображало глибокий політичний розкол у суспільстві, де різні соціальні та політичні групи виражали свої погляди та вимоги. Того ж дня, 27 січня 2014 р., на Майдані біля ЗОДА було поставлено намет Партії Регіонів. На площі Профспілок вимкнули світло на місяць. Ходили тітушки з 19.00 – це було ніби охоронний рейд – з палками, кийками, арматурою. 27 січня 2014 р., директор видавництва «Дике поле», О.Лазутін, повідомив що збираються люди біля ЗОДА для того, щоб заспівати гімн і розійтися, бо існувала небезпека життя для всіх учасників запорізького Євромайдану⁴⁵.

У січні-лютому 2014 р. євромайданівці у Бердянську вирішили розділитися на частини, щоб не допустити провокацій з боку Антимайдану та захистити стратегічно важливі об'єкти міста. Це рішення було продиктоване необхідністю ефективної протидії можливим агресивним діям проросійськи налаштованих активістів і забезпечення безпеки мирних протестів. Однією з активісток

⁴¹ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Ф. Турченко, 1947 р.н., м. Запоріжжя. 20.03.2019 р.

⁴² Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя О. Шацьким, 1954 р.н., м. Запоріжжя. 10.02.2019 р.

⁴³ Майдан від першої особи... С. 251.

⁴⁴ Москаленко В. Запорожье будут судить экс-руководителя милиции, который организовал разгон Евромайдана. *Преступности.НЕТ*. 2015. 2 квітня. С. 5-6.

⁴⁵ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Т. Книшем, 1964 р.н., м. Запоріжжя. 28.02.2019 р.

Євромайдану була А.Омельченко, яка разом з першим ректором Бердянського державного педагогічного університету В.Кришко й іншими активістами з університету (філологами, істориками) прямувала до міськвиконкому. Їхнє завдання було забезпечити мирний перебіг подій біля міської ради та запобігти можливим захопленням будівлі антимайданівцями. Інша група протестуючих рушила до поліції, де вони мали слідкувати за правопорядком і не допустити, щоб адміністративна будівля стала об'єктом провокацій або захоплення з боку проросійських сил. Третя частина євромайданівців прямувала до будівлі Служби безпеки України (СБУ). Їхня присутність біля СБУ мала на меті попередження можливих агресивних дій і захист цього стратегічно важливого об'єкту від проникнення антимайданівців. Події січня-лютого 2014 р. у Бердянську демонструють рішучість та організованість учасників Євромайдану в умовах загострення протистояння з проросійськими силами. Їхня стратегія розподілу сил і контроль за стратегічними об'єктами міста стали важливими кроками у збереженні стабільності та недопущенні провокацій у Бердянську⁴⁶.

Наприкінці січня 2014 р. у Мелітополі був демонтований пам'ятник В. Леніну. Ця подія стала символом відмови від радянського минулого, знаком розриву з тоталітарним минулим і вираженням прагнення до демократичних змін, руху до європейського майбутнього⁴⁷.

В Енергодарі протягом січня-лютого 2014 р. тітушки відшукували представників Євромайдану та погрожували. Прихильники союзу з Російською Федерацією зухвало розповідали про свої псевдодосягнення та шукали майданівців серед енергодарців, залякуючи населення⁴⁸.

Отже, другий етап Революції Гідності (грудень 2013 – січень 2014 рр.) характеризується протестним рухом, що набрав значної сили та поширився всією Україною, включаючи Запорізьку область. Жорстокі придушення з боку проросійськи налаштованої влади мирного протесту в Києві стали каталізатором для масових мітингів і маніфестацій по всій країні. В Україні, включно із Запорізькою областю, почали відбуватися численні акції протесту, де люди висловлювали свою незгоду з діями влади та вимагали покарання винних у насильстві. У місті Запоріжжя, Бердянськ, Мелітополь, Пологи протягом грудня 2013 – січня 2014 рр. активізувалися прихильники Євромайдану. Вони організовували мітинги та демонстрації, на яких висловлювали свою підтримку європейському вектору розвитку та засуджували проросійські, насильницькі, протиправні дії уряду й силовиків. Одночасно у регіоні зростало протистояння між прихильниками Євромайдану та Антимайдану, який підтримував проросійську позицію та чинний на той час режим В. Януковича.

Події в Запорізькій області у лютому 2014 р.

У лютому 2014 р. ситуація в Запоріжжі кардинально змінюється. Після кривавого розгону Євромайдану від 26 січня 2014 р., проєвропейські мітингарі змушені збиратися переховуючись. Таким чином, з 2 лютого 2014 р. зібрання

⁴⁶ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Бердянськ А. Омельченко, 1970 р.н., м. Бердянськ. 29.10.2021 р.

⁴⁷ Молодцова А. У Запорізькій області невідомі знищили ще 2 пам'ятника «дедушке» Леніну. *Наш Город плюс*. 2015. 11 лютого. С. 2-3.

⁴⁸ Майдан від першої особи... С. 249.

запорізького Майдану починають проходити на новому місці – площі Поляка. Майдан продовжувався, люди приходили, але вже не так активно, адже існувала заборона на збори. Задля того, щоб проросійські сили не могли перешкоджати зборам Євромайданівців, інформацію щодо зібрань поширювали у фейсбуці⁴⁹.

2 лютого 2014 р. антимайданівці провели провладний мітинг біля Запорізької обласної державної адміністрації. Цей мітинг очолювали О. Патаман, представник козацької організації «Січ», і редактор газети «Іскра» А. Тимченко. На мітингу висувалися різні ідеї та гасла, такі як «Русский мир» і «Россия – единая родина всех славянских народов». Учасники мітингу закликали Росію стати гарантом стабільності в Україні й «очистити місто від бандерівців»⁵⁰. На площі Поляка 3 лютого 2014 р. проведено неординарну проєвропейську акцію «Знайди олівець». Автором таких зборів з пошуку олівця став журналіст В. Москаленко. Саме він вирішив написати оголошення у фейсбуці й інших соціальних мережах, що йде шукати олівець і запрошує всіх взяти участь. Таким чином, приховано проводилася акція на підтримку прозахідного курсу України. Учасники акції ходили та ніби «шукали олівець», а насправді скандували ідеї єдності України та ЄС⁵¹.

Протягом 3 лютого 2014 р. активісти Антимайдану формували загони дружинників для патрулювання Запоріжжя та недопущення проведення мітингів проєвропейського спрямування. Ця діяльність свідчила про спробу контролювати громадський простір і запобігти розвитку подальших протестних акцій з боку євромайданівців⁵².

8 лютого 2014 р. антимайданівці організували так званий «антифашистський мітинг» у Запоріжжі. Під прапорами партій «Український вибір», комуністичної партії та громадської організації «Слов'янська гвардія» вони висловили вимоги щодо федералізації країни та закликали Росію стати «гарантом стабільності в Україні». Під час протесту було спалено опудало Степана Бандери, яке антимайданівці розглядали як символ націоналізму та патріотизму⁵³.

Запорізький Євромайдан навіть отримує «нове звучання» в лютому 2014 р. 9 лютого 2014 р. відбулося зібрання Майдану з вимогою проведення дострокових президентських і парламентських виборів. Активістами проведено акцію з піаніно, пофарбованим у кольори прапору України. У лютому 2014 р. на запорізькому музичному інструменті (піаніно) були наклеєні оголошення «Обережно!!! Свіжа фарба»: його пофарбували безпосередньо на місці події. На площі імені Поляка на піаніно грав студент Запорізького національного університету Іван Білик, який заспівав кілька власних пісень, де засудив позицію проросійської влади та популяризував проєвропейське майбутнє, а також виконував відомі хіти гурту «Океан Ельзи»⁵⁴.

11 лютого 2014 р. вночі у селах Біленьке та Новослобідка Мелітопольського

⁴⁹ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Лінніковим, 1972 р.н., м. Запоріжжя. 01.03.2019 р.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Я. Ярославським, 1995 р.н., м. Запоріжжя. 25.02.2019 р.

⁵² Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Ю. Кірово-Кривенко, 1989 р.н., м. Запоріжжя. 25.02.2019 р.

⁵³ Майдан від першої особи... С. 252.

⁵⁴ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Ю. Кірово-Кривенко, 1989 р.н., м. Запоріжжя. 25.02.2019 р.

району невідомі особи демонтували пам'ятники В.Леніну. За інформацією Самооборони Мелітополя, пам'ятники були повністю зруйновані та не підлягали відновленню. Протягом 2014 р. правоохоронні органи шукали «винних», але знайти їх не змогли. Ці акти демонтажу символізували відмову від радянського минулого та підтримку євроінтеграційних процесів⁵⁵. 19 лютого 2014 р. депутати Запорізької обласної ради звернулися до Президента України В.Януковича з вимогою захистити громадський мир і майбутнє країни, заявивши про необхідність вжиття рішучих заходів компетентними правоохоронними органами для наведення порядку в Україні. Запорізька міська рада прийняла рішення про заборону проведення мирних зібрань біля будівель органів державної влади до 10 березня 2014 р. з метою недопущення їх захоплення. Це рішення було прийняте у зв'язку із загостренням ситуації та спробами захоплення представниками Євромайдану державних установ⁵⁶.

Протягом 21-23 лютого 2014 р. на запорізькому Майдані пройшло вшанування пам'яті загиблих у Києві мітингувальників. Усі охочі могли потрапити до будівлі ЗОДА. Проведено акцію запорізького Автомайдану біля помешкання очільника ОДА О.Пеклушенка щодо підтримки асоціації України з Європейським Союзом. 24 лютого 2014 р. було створено Народну раду, що мала контролювати дії влади. 27 лютого 2014 р. до Самооборони Майдану було долучено жителів Запоріжжя, які мали військовий досвід, задля захисту території міста й області від можливих проросійських провокацій⁵⁷.

У лютому 2014 р. населення Поліг мало дві протилежні точки зору: частина підтримувала проєвропейське майбутнє міста та держави, інші прагнули союзу з Російською Федерацією. Таким чином, під враженням від кривавого розгону київського Євромайдану невідомі у м.Пологи підігнали до пам'ятника імені В.Леніну трактор і намагалися його скинути. Проте міліція та представники Самооборони міста, що на той момент патрулювали населеним пунктом, завадили демонтажу пам'ятника. Насамкінець, пам'ятник було демонтовано у 2015 р. після місцевого голосування⁵⁸.

27 лютого 2014 р. відбувся автопробіг маршрутом (Пологи – Більмак – Гуляйполе – Орхів). Біля Пологівського районного Будинку культури відбулося зібрання учасників автопробігу «За єдину Україну! За єдиную Україну!». З м.Пологи вирушило 30 машин, насамкінець до Гуляйполя доїхало більше 60 машин. Учасники автопробігу вмикали гімн України, на машини прикріпили синьо-жовті прапорці та встановили стяги на головних флагштоках Більмака та Поліг, вручили прапор орхівцям⁵⁹.

У Пологах відбувся лише один мітинг Антимайдану на центральній площі міста у лютому 2014 р. Всього зібралося близько 50-100 осіб, здебільшого люди похилого віку під керівництвом представників Комуністичної партії та Партії регіонів міста. У лютому 2014 р. при Пологівській районній раді та державній

⁵⁵ Молодцова А. У Запорізькій області невідомі знищили ще 2 пам'ятника «дедушке» Леніну...

⁵⁶ Майдан від першої особи... С. 251.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Інтерв'ю С.Тоцької з учасником Революції Гідності у м.Пологи П.Бабічем. м.Пологи. 20.09.2021 р.

⁵⁹ Інтерв'ю С.Тоцької з учасником Революції Гідності у м.Пологи А.Сарішвілі. м.Пологи. 06.10.2021 р.

адміністрації було створено Самооборону, яка мала не допустити провокацій у місті зі сторони проросійськи налаштованих людей⁶⁰.

Водночас, на початку лютого 2014 р. у гуртожитку Бердянського державного педагогічного університету, який знаходиться майже на березі Азовського моря і є найбільшим у місті (дев'ятиповерхівка), почали створювати своєрідний пункт спостереження за морем. На той час пройшов слух, що В. Янукович буде тікати до Бердянська через море. Ця інформація підштовхнула жителів міста, прихильників Євромайдану, до організації спостереження. До лютого 2014 р. у Бердянську переважали антимайданівці, більшість з яких становили люди похилого віку. Вони провокували прихильників євроінтеграції, ображали їх і створювали напружену атмосферу. Проте, розстріли на Майдані Незалежності в Києві у лютому 2014 р. стали каталізатором для активізації євромайданівців у Бердянську. З цього моменту кількість прихильників Євромайдану значно зросла, і вони стали виходити на протести більш масово⁶¹.

У лютому 2014 р. в Бердянську була організована Рада Майдану, до складу якої входили прихильники інтеграції України до Європейського Союзу. Ця організація була створена за участі Л. Подколзіна. Рада Майдану мала на меті координацію дій євромайданівців, підтримку протестів і захист демократичних цінностей. Згодом Рада Майдану трансформувалася у Самооборону Бердянська. Самооборона знаходилася на першому поверсі будинку побуту. Вона виконувала функції захисту й охорони громадського порядку, забезпечуючи безпеку учасників протестів і стратегічних об'єктів міста. Це була своєрідна народна організація, яка прагнула підтримувати спокій у місті в умовах політичної нестабільності. Події лютого 2014 р. у Бердянську відображають загострення політичної ситуації та мобілізацію громадянського суспільства у відповідь на насильство та репресії. Створення пункту спостереження, організація Ради Майдану та трансформація її у Самооборону свідчать про рішучість місцевих активістів захищати свої права та підтримувати проєвропейський курс країни⁶². У кінці лютого 2014 р. у Мелітополі була сформована Самооборона, яка взяла на себе функції патрулювання міста у нічний час. Основними завданнями Самооборони були запобігання кровопролиттю та розбійним нападам, що особливо актуально в умовах підвищеної напруженості та нестабільності⁶³.

Отже, третій етап Революції Гідності, лютий 2014 р., став вирішальним і завершальним періодом протистояння Євромайдану та Антимадану й перемогою проєвропейських сил. У лютому 2014 р. події в Києві загострилися, коли 18-20 лютого відбулися жорсткі сутички між силовиками та протестувальниками на Майдані Незалежності, що призвело до загибелі понад 100 людей – «Небесної Сотні». Ці події шокували Україну та світ і викликали хвилю обурення й рішучості серед громадян. Етап характеризується масовими протестами проєвропейських і проросійських сил, активізацією так званих тітушок, проросійської міліції та

⁶⁰ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Пологи О. Коломойцем. м. Пологи. 11.11.2021 р.

⁶¹ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Бердянськ А. Омельченко, 1970 р.н., м. Бердянськ. 29.10.2021 р.

⁶² Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Бердянськ Л. Подколзіним, 1964 р.н., м. Бердянськ. 24.10.2021 р.

⁶³ Майдан від першої особи... С. 249-250.

втечею проросійської влади з України. Ці події ретроспективно вплинули на хід і завершення подій Революції Гідності у Запорізькій області. В Запоріжжі, Бердянську, Мелітополі, Пологах, Василівці, Енергодарі відбулися масові мітинги на підтримку київського Майдану та проти проросійської діючої влади. Водночас відбувалося падіння впливу проросійськи налаштованих політичних еліт, які підтримували Антимайдан. Кульмінацією цього етапу стало відсторонення від влади тодішнього президента Віктора Януковича 22 лютого 2014 р., а в Запорізькій області відстороненням тодішнього міського голови О. Сіна та голови Запорізької обласної державної адміністрації О. Пеклушенка, голови Запорізької обласної ради О. Межейка. Це ознаменувало перемогу Євромайдану та завершення Революції Гідності.

ВИСНОВКИ

Таким чином, дослідження й аналіз подій Революції Гідності на Запоріжжі протягом листопада 2013 – лютого 2014 рр. дозволяє стверджувати, що Запорізька область є активним учасником подій Революції Гідності.

Зважаючи на складну ситуацію у Запорізькій області під час Революції Гідності у м. Запоріжжя й інших найбільших містах області відбуваються кардинальні зміни. Місцева й обласна влада Запоріжжя, у співпраці з тодішніми силовими структурами, переважно дотримувалися політичних переконань Партії Регіонів. Вони спрямовували свої зусилля на недопущення розвитку подій Євромайдану, іноді навіть співпрацювали з Антимайданом.

У спробах зупинити запорізький Євромайдан брали участь силові структури області. Міліція з Поліг направлялася до оборони ЗОДА та недопущення прориву проєвропейських сил до приміщення обласної адміністрації. Водночас з Бердянська, Мелітополя, Поліг і Запоріжжя відправляли силовиків для захисту Антимайдану у Києві. У той же час, силові структури міста Енергодара забезпечували захист від провокаторів і контролювали доступ до атомної електростанції, оскільки існувала загроза можливих атак. Ця ситуація свідчить про значний політичний розкол в області, де влада та силові структури вели багатогранну гру, спрямовану на збереження своїх інтересів і стримання масових протестів.

Багато учасників запорізького Майдану були учасниками київського. До «Небесної Сотні» входить мешканець Запоріжжя С. Синенко, якого 13 лютого 2014 р. спалили у власному автомобілі на кордоні Запорізької та Дніпропетровської областей; мешканець с. Басані Пологівського району М. Горошишин, який у лютому 2014 р. помер на Майдані від запалення легень.

Загальна чисельність мітингів проєвропейського спрямування у Запорізькій області була досить великою, адже кожного дня виходили від 50 осіб до однієї – п'яти тисяч чоловік. Люди скандували: «Слава Україні – Героям Слава!», «МИ – за ЄС» і тому подібні. Хоча, революційні виступи не були надто поширеним явищем у Мелітополі, Енергодарі та Василівці.

На противагу Євромайдану виступав Антимайдан. Здебільшого, виступи були малочисельними та у більшості випадків відбувалися біля пам'ятників В. Леніну протягом листопада 2013 – лютого 2014 рр. Проросійськими силами висувалися ідеї та гасла «Русского мира», «Росії – єдиної батьківщини всіх слов'янських народів». Поширювалися заклики до Росії «стати гарантом стабільності в Україні»

та «очистити місто від бандерівців». Варто виділити Бердянськ і Мелітополь, де Антимайдан набув великих масштабів. Особливою рисою було те, що проросійські сили («Опозиційна платформа – За життя» та політичні партії «Блок Вілкула “українська перспектива”», «Партія миру та розвитку») підпорядковували собі партії, що мали бути проєвропейськими («Солідарність», «Батьківщина»).

Загалом, можемо виділити 3 етапи Революції Гідності у Запорізькій області:

1 етап (листопад 2013 р.) – характеризується малочисельними виступами населення міст Запорізької області щодо підтримки асоціації з ЄС. Відбувається формування протиборчих сторін Революції Гідності. Після перших випадків побиття студентів та інших учасників Євромайдану в Києві, жителі міст Запорізької області починають реагувати малочисельними акціями протесту. 24, 28 і 29 листопада 2013 р. у Запоріжжі відбулися перші збори Євромайдану; 30 листопада 2013 р. спільними зусиллями студентів, підприємців, організації «Європейська молодь України», громадського руху «Запоріжжя проти беспредела» та пересічних громадян вперше розгортається прапор ЄС, відбуваються прямі включення зі Львова та Донецька; у цей час, у Запоріжжі на протывагу Євромайдану створено Антимайдан, який провів 27 листопада 2013 р. перші збори ініційовані Комуністичною партією Запоріжжя; у Бердянську 28 листопада 2013 р. відбувся перший мітинг Євромайдану;

2 етап (грудень 2013 – січень 2014 рр.) – на території Запорізької області пройшли мітинги протесту проти розгону київського Майдану. У Запоріжжі, Бердянську, Пологах і Мелітополі відбулася концентрація сил Євромайдану та їх активне протистояння з Антимайданом; у Запоріжжі протягом грудня 2013 р. – січня 2014 р. проєвропейські мітинги біля ЗОДА та міської ради проходили майже кожного дня; апогеєм Революції Гідності у Запоріжжі став силовий розгін Євромайдану біля ЗОДА, 26 січня 2014 р.; у Бердянську 2-3 грудня 2013 р. відбувалися проєвропейські мітинги біля міської ради, а 4 грудня біля офісу Партії Регіонів зібралися представники Антимайдану; у Мелітополі 22 грудня 2013 р. відбувся масштабний проєвропейський мітинг і було проведено референдум за відставку В. Януковича (за – 395 голосів); у Пологах 10 січня 2014 р. відбувся проєвропейський мітинг, доєдналися приватні підприємці, працівники бюджетних організацій, пересічні пологівці; 19 січня 2014 р. жителі Бердянська відреагували на «Диктаторські закони від 16 січня». Мітингуючі роздавали листівки з написами «Україна у нас єдина»;

3 етап (лютий 2014 р.) – перемога сил Євромайдану в Запорізькій області. У Запорізькій області проросійські політичні еліти, тітушки та міліція, які підтримували Антимайдан, зазнали поразки. У Запоріжжі з 2 лютого 2014 р. збори Євромайдану проходили на площі Поляка, адже після розгону від 26 січня 2014 р. існувала небезпека для проєвропейськи налаштованого населення міста; зібрання Майдану з вимогою проведення дострокових президентських і парламентських виборів відбулося 9 лютого 2014 р. біля ЗОДА. Активістами проведено акцію з піаніно, пофарбованим у кольори прапору України; 11 лютого 2014 р. у с.с. Біленьке і Новослобідка Мелітопольського району невідомі демонтували пам'ятники Леніну; 23 лютого 2014 р. ЗОДА була відкрита для відвідувачів; 27 лютого 2014 р. з Поліг починається проєвропейський автопробіг маршрутом (Пологи – Більмак – Гуляйполе – Оріхів); у лютому 2014 р. формується Самооборона міст Пологи та Мелітополя, у Бердянську створено Раду Майдану.

Отже, Запорізька область протягом листопада 2013 – лютого 2014 рр. була активним учасником Революції Гідності. Запоріжжя, Бердянськ, Пологи, Мелітополь, Василівка, Енергодар, як і багато інших міст України, стали центрами масових протестів та акцій на підтримку європейського вибору, населення області приймало активну участь у Революції Гідності.

REFERENCES

- Glotov, B., Sydorenko, N.** (2014). Reforming the system of organisation of state power in the context of a deep political crisis. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriadvannia*, 2, 3-12 [in Ukrainian].
- Kolodii, A.** (2014). *The phenomenon of Maidan in the context of the search for a model of governance in Ukraine*. Kyiv: Stylos [in Ukrainian].
- Kovtunovych, T. & Pryvalko, T. (Comp.)**. (2015). *Maidan in the first person. 45 stories of the Revolution of Dignity*. Kyiv: Ukrainian Institute of National Memory [in Ukrainian].
- Kyrydon, A.** (2015). Euromaidan / Revolution of Dignity: causes, nature, main stages. *Istorychna pamiat*, 33, 17-32 [in Ukrainian].
- Lekh, I.** (2018). The history of Zaporizhzhia Maidan. *Blog of I. Lekh*. Retrieved from <http://irinaleh.com.ua/istoriya-zaporozhskogo-maydana-zaporozhskiy-evromaydan> [in Ukrainian].
- Molodtsova, A.** (2015, February 11). In Zaporizhzhia region, unknown persons destroyed 2 more monuments to 'grandpa' Lenin. *Nash Gorod plus*, 2-3 [in Ukrainian].
- Moskalenko, V.** (2015, April 12). Ex-head of police, who organised the dispersal of Euromaidan, will be tried in Zaporizhzhia. *Prestupnosti.NET*, 5-6 [in Ukrainian].
- Polianskyi, P. (Ed.)**. (2015). *The Revolution of Dignity of 2013-2014 and Russia's aggression against Ukraine*. Kyiv: Borys Grinchenko University [in Ukrainian].
- Savenko, D.** (2013, December 9). Euromaidan in Melitopol. People voted unanimously for Yanukovich's resignation, even dogs are tired of «watchers». *Nash Gorod plus*, 2-3 [in Ukrainian].
- Snyder, T.** (2014). *Ukrainian history, Russian politics, European future*. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
- Turchenko, G. & Totska, S.** (2021). Revolution of Dignity in Zaporizhzhia: chronicle of events (November 2013 – February 2014). *Zaporizhzhia Historical Review*, 57, 139-147. DOI: <https://doi.org/10.26661/zhv-2021-5-57-16> [in Ukrainian].
- Turchenko, G. & Totska, S.** (2024). Revolution of Dignity in Berdiansk (November 2013 – February 2014). *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Istorychni nauky*, Vol. 35 (74), No. 1, 99-104. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2024/1.15> [in Ukrainian].
- Turchenko, G. & Turchenko, F.** (2014). *The Novorossiia Project: 1764-2014. Jubilee on blood*. Zaporizhzhia: ZNU [in Ukrainian].
- Shveda, Y.** (2014, January 26). Revolution of Dignity in the context of the general theory of social revolutions. *Zaxid.Net*. Retrieved from <https://bit.ly/40nPkAG> [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 01.07.2024

Схвалено до друку / Accepted: 16.12.2024